

ISSN: 1814 - 6961
E-ISSN: 2788-9718

ОТАН ТАРИХЫ

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛ

Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2022, № 3 (99)

3 /2022

Құрылтайшы:

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Ғылым Комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты

Бас редакторы:

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы

Редакциялық алқа:

Абдырахманов Т.А. (Бішкек, Қырғызстан), Аблажей Н.Н. (Новосибирск, Ресей), Аяған Б.Г. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), Әбусейітова М.Х. (Алматы, Қазақстан), Әбіл Е.А. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), Әжіғали С. (Алматы, Қазақстан), Әлімбаев Н. (Алматы, Қазақстан), Жұмағұлов Қ.Т. (Алматы, Қазақстан), Көмеков Б.Е. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), Кудряченко А.И. (Киев, Украина), Любичанковский С.В. (Орынбор, Ресей), Мұқтар Ә. (Атырау, Қазақстан), Петер Финке (Цюрих, Швейцария), Смағұлов О.С. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), Сыдықов Е.Б. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), Уяма Томохико (Саппоро, Жапония)

Жауапты редактор:

Құдайбергенова Айжамал Ибрагимқызы

Ғылыми редактор:

Қозыбаева Махаббат Мәлікқызы

Жауапты хатшы

Мурзаходжаев Қуаныш Мәдиұлы

Техникалық хатшылар:

Зікірбаева В.С., Бауыржан С.

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы,
Алматы қ., Шевченко көшесі, 28
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
«Отан тарихы» журналының редакциясы

Сайтқа сілтеме: <https://otan.history.iie.kz>

Тел.: +7 (727) 272-46-54.

E-mail: otanhistory@gmail.com.

Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде
1998 ж. 9 наурызда тіркеліп, N 158-ж куәлігіне ие болды.

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге
түсіргенде міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.

Учредитель:
Министерство Образования и науки Республики казахстан
Комитет Науки
Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова

Главный редактор:
Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:
Абдырахманов Т.А. (Бишкек, Кыргызстан), Аблажей Н.Н. (Новосибирск, Россия), Аяган Б.Г. (Нур-Султан, Казахстан), Абусейтова М.Х. (Алматы, Казахстан), Абил Е.А. (Нур-Султан, Казахстан), Ажигали С. (Алматы, Казахстан), Алимбай Н. (Алматы, Казахстан), Жумагулов К.Т. (Алматы, Казахстан), Кумеков Б.Е. (Нур-Султан, Казахстан), Кудряченко А.И. (Киев, Украина), Любичанковский С.В. (Оренбург, Россия), Мухтар А. (Атырау, Казахстан), Петер Финке (Цюрих, Швейцария), Смагулов О.С. (Нур-Султан, Казахстан), Сыдыков Е.Б. (Нур-Султан, Казахстан), Уяма Томохико (Саппоро, Япония)

Ответственный редактор
Кудайбергенова Айжамал Ибрагимовна

Научный редактор
Козыбаева Махаббат Маликовна

Ответственный секретарь
Мурзаходжаев Куаныш Мадиевич

Технический секретарь
Зикирбаева В.С., Бауыржан С.

Адрес редакции:
050100, Республика Казахстан,
г. Алматы, ул. Шевченко, 28
Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова
Редакция журнала «Отечественная история»

Ссылка на сайт: <https://otan.history.iie.kz>
Тел.: +7 (727) 272-46-54.
E-mail: otanhistory@gmail.com.

Журнал в Министерстве информации и общественного согласия Республики Казахстан
Зарегистрирована 9 марта 1998 г., имеет свидетельство N 158-Ж.

При перепечатке статей, съемке на микрофильмах и других копиях обязательно
делается ссылка на журнал.

Founder:

Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan
Committee of Science
Institute of History and Ethnology named after Ch.Ch. Valikhanov

Chief editor

Kabuldinov Ziyabek Yermukhanovich

Members of editorial board:

Abdyrakhmanov T.A. (Bishkek, Kyrgyzstan), Ablazhey N.N. (Novosibirsk, Russia), Ayagan B.G. (Nursultan, Kazakhstan), Abuseitova M.H. (Almaty, Kazakhstan), Abil E.A. (Nur-Sultan, Kazakhstan), Azhigali S. (Almaty, Kazakhstan), Alimbay N. (Almaty, Kazakhstan), Zhumagulov K.T. (Almaty, Kazakhstan), Kumekov B.E. (Nur-Sultan, Kazakhstan), Kudryachenko A.I. (Kiev, Ukraine), Lyubichankovsky S.V. (Orenburg, Russia), Mukhtar A. (Atyrau, Kazakhstan), Peter Finke (Zurich, Switzerland), Smagulov O.S. (Nur-Sultan, Kazakhstan), E.B. Sydykov (Nur-Sultan, Kazakhstan), Uyama Tomohiko (Sapporo, Japan)

Executive Editor

Kudaibergenova Aizhamal Ibragimovna

Scientific Editor

Kozybayeva Makhabbat Malikovna

Executive Secretary

Murzakhodzhayev Kuanysh Madievich

Technical secretary

Zikirbayeva V.S., Bauyrzhan S.

Editorial office address:

050100, Republic of Kazakhstan,
Almaty, Shevchenko str., 28
Institute of History and Ethnology named after Ch.Ch. Valikhanov
Editorial board of the magazine «History of the homeland»

Link to the website: <https://otan.history.iie.kz>

Tel.: +7 (727) 272-46-54.

Email address: otanhistory@gmail.com .

Journal in the Ministry of Information and public consent of the Republic of Kazakhstan
registered on March 9, 1998, has certificate No. 158-Zh.

When reprinting articles, shooting on microfilm and other copies,
a link to the magazine is necessarily made.

FTAMP 11.20.37

DOI 10.51943/1814-6961_2022_3_19

**ҚАЗАҚСТАННЫҢ XX ҒАСЫРДЫҢ ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫНДАҒЫ ОТБАСЫ
ФОТОЛАРЫНДАҒЫ БЕЙНЕЛЕРДІҢ ВИЗУАЛДЫ ТАРИХЫ****Асымова Дария Болатовна^{1DD}**¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы

*Автор-корреспондент

E-mail: Damu_kaznpu@mail.ru (Асымова)

Түйіндеме. Бұл мақалада XX ғасырдың екінші жартысындағы Қазақстандағы отбасылық фотоальбомдар суреттерін қарастыру негізінде отбасы институтының әлеуметтік және эмоционалдық қарым-қатынасына, тарихи аспектерінің отбасы ұғымына әсер етуіне талдау жасалды. Мақалада отбасы тарихындағы басты мәселелер қарастырылып, олардың отбасылық фотоларды түсірудің басты мақсаты мен мүддесін анықтауға назар аударылды. Фото суреттер арқылы бүгінгі таңда ең көп тарихи зерттеулер жүргізілген үш салаға назар аударылады: отбасы мен үй шаруашылығы құрылымы, туған-туыстар тобы, өмір ағымы және отбасы мен әлеуметтік өзгерістер арасындағы қарым-қатынас. Фотодағы бейнелер арқылы өмірді түсіну және бейімделу тәсілдерін ұғынуға және сонымен бірге олар күнделікті өмірдің басқа тарихи дереккөздерден қол жеткізе алмайтын көбірек әлеуметтік аспектілерін құжаттау мән-мәтінінде талдау жасалды. Сонымен қатар, мақалада мәдени теорияға, әлеуметтік-мәдени антропологияға, материалдық мәдениет зерттеулеріне, әсер ету теориясы мен феноменологияға сүйене отырып, отбасылық фотосуретті талдаудағы ықтимал интерпретациялық салдарды көрсету үшін қазіргі «классикалық» фотосурет теориясы мен қазіргі заманғы мәдени теорияның үйлесіміне талдау жасалды.

Кілт сөздер: Кеңестік Қазақстан, отбасы тарихы, бейнелер, визуалды деректер, әлеуметтік тарих, фото суреттер, фото альбомдар.

**Мақала ЖТН № AP08857194 «XIX-XXI ғ.г. басындағы қазақстандық бейнелердің тарихы мен визуалды антропологиясы: эволюциясы мен субъектінің қалыптасуы» Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің 2020-2022 жылдарға арналған жобасы аясында орындалды.*

МРНТИ 11.20.37

**ВИЗУАЛЬНАЯ ИСТОРИЯ ОБРАЗОВ СЕМЕЙНЫХ ФОТО КАЗАХСТАНА
ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА****Асымова Дария Болатовна^{1DD}**¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Казахстан, Алматы

*Корреспондирующий автор

E-mail: Damu_kaznpu@mail.ru (Асымова)

Аннотация. В данной статье анализируется влияние исторических аспектов на понятие семьи, социальные и эмоциональные отношения института семьи, на основе рассмотрения семейных фотоальбомов Казахстана второй половины XX века. В статье рассматриваются основные вопросы истории семьи, акцентируя внимание на выявлении их основных целей и интересов в семейной фотосъемке. Фотография фокусируется на трех областях, в которых сегодня проводится большинство исторических исследований: структура семьи и домашнего хозяйства, группа родственников, течение жизни и отношения между семьей и социальными изменениями. Образы на фото были проанализированы в контексте понимания способов понимания и приспособления к жизни, а также документирования более социальных аспектов повседневной жизни, к которым они не могли получить доступ из других исторических источников. В статье также анализируется сочетание современной «классической» теории фотографии и современной теории культуры, чтобы показать возможные интерпретационные последствия анализа семейной фотографии на основе теории культуры, социокультурной антропологии, исследований материальной культуры, теории импакт-фактора и феноменологии.

Ключевые слова: Советский Казахстан, семейная история, образы, визуальные источники, социальная история, фотографии, фотоальбомы.

IRSTI 11.20.37

VISUAL HISTORY OF FAMILY PHOTOS OF KAZAKHSTAN IN THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY**Assymova Dariya Bolatovna ¹ID**¹Abai Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan, Almaty

*Corresponding author

E-mail: Damu_kaznpu@mail.ru (Assymova)

Abstract. This article analyzes the influence of historical aspects on the concept of family, social and emotional relations of the institution of the family, based on the consideration of family photo albums of Kazakhstan in the second half of the XXth century. The article deals with the main issues of family history, focusing on identifying their main goals and interests in family photography. Photography focuses on three areas in which most historical research is carried out today: the structure of the family and household, the group of relatives, the course of life, and the relationship between the family and social change. The images in the photo were analyzed in the context of understanding ways of adjusting to life, as well as documenting more social aspects of daily life that they could not access from other historical sources. The article also analyzes the combination of modern "classical" photography theory and modern cultural theory to show the possible interpretative implications of the analysis of family photography based on cultural theory, sociocultural anthropology, material culture studies, impact factor theory and phenomenology.

Key words: Soviet Kazakhstan, family history, images, visual sources, social history, photos, photo albums.

Кіріспе. Тақырыптың өзектілігі қазақстандықтардың көпшілігінің, атап айтқанда, облыстар мен облыстардың өкілдерінің отбасын негізгі өмірлік құндылық ретінде сонымен қатар адамдардың едәуір бөлігі үшін неке және отбасы туралы идеялар өмірлік философияда, болмыстың мәнін анықтауда басты орын алатынына байланысты. Мақала дайындау барысында Қазақстандықтардың басым көпшілігі отбасылық өмір салтын қалайтындықтан қызығушылық туындатқан тақырып. Статистикалық деректер бойынша қазақстандықтардың 70%-ы үшін отбасы мен некені тіркеу өмірлік маңызды бес мақсаттың қатарына кіретінін көрсетеді. Сонымен қатар, бүгінгі күнде және қарастырылған кезеңде неке қатынастары қарқынды түрде өзгеріске ұшыраған кезең ретінде тарихта қалып бара жатқанымен де қызықты болып көрінді. Қазіргі таңда отбасы институтында болып жатқан өзгерістерді ғалымдар екі тұрғыдан түсіндіреді: біреулері отбасында күрделі дағдарысты бастан кешіруде десе, басқалары – модернизация мен трансформацияны бастан өткеруде деген пікірге келеді. Үдемелі өзгеру үдерісін отбасылық фото альбомдар негізінде қарастыруды мақсат етіп алдымызға қойдық. Себебі, отбасылық фото альбомдар әулеттердің жеке жадының қалыптасуында рөлі ерекше.

Ұрпақтар мен өзгерістер, әлеуметтік тарихқа генеалогиялық көзқарастар жағынан қарастыратын болсақ, оның практиктері кәсіпқойлық пен әдіснамалық талғампаздықтың жаңа стандарттарын енгізгенімен, генеалогиялық зерттеулер отбасылық және этникалық «тамырларды» қалпына келтіруге қызығушылықтың қайта жандану шыңында. Сонымен бірге, әлеуметтік тарихшылар отбасының дамуының тарихи сипаттамасы мен талдауына баса назар аудара отырып, біздің өткенді төменнен жоғары түсінуімізді және қайта қарауға тырысып жүр. Отбасы индивидтерді, топтар мен институттарды зерттеуде «үнсіз серіктес» болуды тоқтатты және қоғам эволюциясының маңызды ауыспалы факторы ретінде танылды (Бот, 1957:59). Әйтсе де, әлеуметтік тарихшылар жинақтаған таудай деректер мен шежірешілер ашқан алғашқы адамдық байланыстар туралы жаңа бай материалдар қоры әлі де синтезделмеген. Әлеуметтік тарихшылар өз тұжырымдарының маңыздылығын әлі түсіндірмеді және бұл сәтсіздік белгілі бір әдіснамалық және философиялық жорамалдармен бөліспейтін зерттеушілер алған нәтижелерге сенімсіздікпен қарайды. Алайда, егер әлеуметтік тарихшылар қауымдастықтағы, жұмыстағы және отбасылық ортадағы күнделікті өмірдің заңдылықтарын зерттесе және шежірешілер жеке тұлғаны туыстық, отбасылық және қауымдық бірлестіктер желісінде біріктіретін тектік сызықтарды анықтаса, онда әрбір зерттеудің үлесі бар. Мұндай әңгіменің алғашқы әрекеті тарихшыларды, шежірешілерді, мұрағатшыларды және антропологтарды өткенді түсіну үшін генеалогиялық зерттеулерді пайдалануды зерттеу үшін біріктіреді.

Фото суреттер әлемінде отбасылық фото ең көп таралған тәжірибе. 19 ғасырдың аяғынан бері кең таралған фотосурет тәжірибесінен отбасылық фотосуреттер соңғы бірнеше онжылдықта ғана академиялық бақылауға алына бастады. Отбасылық альбомдармен жұмыс істейтін ғалымдар негізінен

антропологиядан шыққан, ал эстетика, өнер тарихы, фотосурет және мәдениеттану салаларындағы ғалымдар мұндай материалға қалай қарау керектігі туралы сұрақтары көп туындап шетте қала береді (Чудаков, 1980:274-292).

Соңғы онжылдықта шетелдік гуманитарлық, соның ішінде тарихи зерттеулерде отбасы тарихына ерекше назар аударылып жүр. Себебі, отбасы – үдемелі өзгеріске ұшырап отыратын ең күрделі әлеуметтік институттардың бірі. Оған биологиялық үдерістер, психологиялық динамика, мәдени құндылықтар, нарықтық жағдайлар, демографиялық өзгерістер, өнеркәсіптік капитализм институттары, шіркеулер, мемлекеттік әл-ауқатты жоспарлау агенттіктері және ұзақ мерзімді тарихи өзгерістер әсер ететіні мәлім. Отбасының өзі де тұрақты емес, біртекті бірлік. Керісінше, бұл күрделі ұйым әртүрлі жас және жыныс конфигурациялары. Отбасы ерлі-зайыптылар, ата-аналар мен балалар, бауырлар және әпкелер, ата-әжелер мен немерелер және әртүрлі басқа туыстары бір-бірімен қандас байланысты әртүрлі әлеуметтік, эмоционалдық және моральдық байланыстарды қамтиды. 20 ғасырдың екінші жартысында пайда болған кино әлемі де қарастырылып отырған кезеңнің отбасы мен отбасы өмірі туралы көптеген мағлұмат бере алатынын көзден таса болған жоқ. Зерттеу барысында, аталған тарихи кезеңдердегі кино ленталардағы отбасылық бейнелерге талдау жасауға қадам жасалды. Оның себебі, кино өнердің ең заманауи, ұтқыр және бұқаралық түрі ретінде қоғамда болып жатқан процестерді бейнелейді, сонымен қатар ел азаматтарының адамгершілік құндылықтарын, мінез-құлық стереотиптерін, мәдени және ұлттық ерекшеліктерін қалыптастыруға белсенді қатысады (Чудаков, 1978:184). Ұлттық бірегейлік тек тарихи фильмдерде ғана емес, бүгінгі мен болашағы туралы фильмдерде де көрінеді, өйткені олар халықтың этномәдени құндылықтарымен де жұмыс істейді. Осы тұрғыдан алғанда Кеңес дәуіріндегі фильмдер сараланып, кеңес заманы мен тәуелсіз мемлекеттердің қалыптасуындағы аса маңызды кезең – алғашқы екі онжылдықта пайда болған фильмдердің маңызы талданады. Кино іс жүзінде ұлттық болмыстың қалыптасу ерекшеліктерін көрсетеді, атап айтқанда, ол қоғамның көркем үлгісін өзінің барлық күрделілігімен – оның құрамдас элементтері – жеке адам мен отбасынан бастап, ұрпақты жаңғыртуға дейін бейнелей алатынына көзіміз жетті.

Өнер арқылы адамдар қауымының ұлт ретіндегі ерекшелігі байқалатын қол жетімді, ғылыми әлеуеті бар деректер екеніне көзіміз жетті. Зерттеудің тағы бір өзекті аспектісі – ғылыми айналымға жаңа кинотарих материалдарының, соның ішінде деректі фильмдердің көлемін енгізу, оның ішінде КСРО-ның XX ғасырдың екінші жартысындағы тарихи кезеңдердің отбасыға деген әсері сонымен қатар, қоғамның мәдени бірегейлік мәселелерінің жалпы теориялық дискурсы туралы көптеген мағлұмат берді.

Зерттеушілер түрлі әдістерді пайдаланып қоғамның ең күрделі институты отбасын жан-жақты зерделеп жүргеніне көзіміз жетті. Соның ішінде визуалды деректерді пайдалана отырып зерттеу, үлкен сұранысқа ие болып тұр. Әсіресе, әлем жамағаты түрлі індеттер мен саяси жағдайларға байланысты тікелей жұмыс істеу мүмкіндігінен айрылып, көбінесе қашықтықтан сандық технологияларды пайдалану арқылы ғана жүзеге асыру барысында ерекше өзектілікке ие болып отырған ол – визуалды деректерді пайдалану. Оның дәлелі ретінде ғаламтор желісінде өте кең таралған ғылыми-зерттеу орталықтарының веб сайттарының пайда болуы мен олардың қолжетімді болғаны. Қолжетімді болуының бірінші мақсаты, отбасы фотоларын қоғамнан бөлек зерттеу мақсатында жинақтау болып табылады (Старейшина, 1974:81).

Әрбір отбасы мүшесінің басқа мүшелермен қарым-қатынасындағы және жалпы ұжымдық отбасы бірлігіне қатысты рөлі мен мәртебесі әртүрлі мәдени және тарихи контексттерде анықталады. Бұл мақалада XX ғасырдың екінші жартысындағы жоғарыда атап кеткен үдерістердің Қазақстандағы отбасына әсер етуі, сонымен қатар, отбасылық фотолардағы бейнелер арқылы өзгерістерді анықтауға талпыныс жасалды. Жалпы отбасылық фотоларды түсірудің мақсаты мен мүдделеріне ерекше назар бөлініп талдауға талпыныс жасалды (Старейшина, 1981:489-519).

Материалдар мен әдістер. Кеңестік Қазақстандағы отбасының визуалды тарихын әлеуметтік өзгерістердің күрделілігі тұрғысынан жүйелі зерттеу мақсатында отбасы мен тұрмыс құрылымына, туыстық байланыстар мен олардың өзара қарым-қатынастарына, өмірлік циклдеріне аудиовизуалды деректер негізінде қарастырылды.

Бұл мақаланы жазу барысында мәдениетаралық зерттеу әдістері пайдаланылды, зерттеудің пәнаралық әдісі кеңінен қолданылды. Жүйелік көзқарас (И.В. Блауберг, В.Н. Садовский, Е.Г. Юдин) анықтама ретінде объектіні қарастыруға негізделген жүйенің сипаттамалары өзара байланысты элементтердің бүтін кешені негізінде қарастыруға талпыныс жасалды. Атап айтқанда, отбасылық фотосуреттерге назар аударудың себептері мен мүддесін анықтау және отбасылық альбом жасау үшін психологиялық «фототерапия» әдістері арқылы талдау жасалды. Фото сурет иелерінен интервью алынды, яғни oral history әдістері де кеңінен пайдаланды. Сондай-ақ, қазақ қоғамының дәстүрлі құрылымын трансформациялауды зерттеудің ғылыми тәсілдері қолданылды. Бұл материалдар қазіргі уақытта кеңінен жарияланып, зерттелген кезеңдегі адамдардың өмірі мен қызметі, өмірі мен мәдениеті туралы

ақпараттың жаңа қабаттарын көтерді. Бүкіл альбомдар, жинақтар мен коллекциялар, ондағы фотосуреттер мәтіндерді суреттеп қана қоймайды, тарихи зерттеулерге жаңа дем береді (Сексенбаева, 2011:232).

Біздің қызығушылығымыздың аясына енген жарияланған фотосуреттер тақырып бойынша топтастырылғанын атап өткен жөн. Осылайша, оларды біріктіретін элемент ерекше атап өтіледі: мысалы, отбасының қала ландшафтында фотосуреттерінің альбомдары, белгілі бір кезеңге немесе науқанға мәселен мекемелердің ашылуы, қалаға немесе адамға арналған фотоматериалдар жинақтары, белгілі бір фотографтың жұмыстарының жинақтары және т.б. негізгі бағыттарды қамту және ұсынылған материалдарды талдау үшін негізгі көздер ретінде бірнеше жинақтар соның ішінде тандалды.

Бірге жиналған материал зерттелетін кезеңдегі фотосуреттердің сипаттамалық белгілері туралы түсінік қалыптастыру үшін жеткілікті болып көрінді.

Жинақтардың әрқайсысы өзінше қызықты. Мысалы, «Отбасылық альбом» ерекше, өйткені фотоматериалдардан басқа, туыстары мен достары алмасқан хаттар мен ашықхаттардың мәтіндері бар. Сонымен қатар, адамдардың кейіпкерлері мен зерттелетін кезеңдегі туыстық қатынастардың негізгі белгілері ашылатын сыйлық жазбалары қызықты. Альбом адам өмірінің әртүрлі кезеңдеріне сәйкес келетін тараулардан тұрады: балалық шақ, оқушы жылдары, ғашық болу уақыты және үйлену уақыты. Отбасылық өмір саяхат кезінде түсірілген суреттер мен фотосуреттер сериясымен ұсынылған. Бұл альбомның кемшілігі-нақты координаттардың болмауы (түсіру уақыты мен орны, тегі мен аты). Бұл ақпарат зерттеушілерге ғана емес, жалпы жұртшылыққа да қызықты болар еді деп ойлаймыз. (Энгельс, 1991:257).

Мәселен, мақалада суреті көрсетілген Мынбаевтар отбасының фото альбомын бірнеше өмірлік кезеңдерге бөліп қарастыруға болады, соның ішінде мәселен «Менің балалық шағым» жинағында нақты күндер жоқ, бірақ ерекше зерттеуді қажет ететін балалық шақ тақырыбы жарқын және есте қаларлық фотосуреттерге толы. Жарияланған фотоматериалдар ата-ана қамқорлығының жылуы мен балалар әлемінің рәміздерімен (қуыршақтар, машиналар, бинокльдар) қоршалған баланың бейнесін ашады, өйткені ХХ ғасырдан бастап балаларды тәрбиелеуде жаңа дәуір басталады: кішкентай ересектер ретінде емес, қамқорлық пен назар аударуды қажет ететін дәрменсіз сәбилер ретінде. Мұның дәлелі-нәрестелерден бастап балаларды суретке түсіру дәстүрінің пайда болуы. Осылайша, фотосуреттер адамның өмір жолында еріп жүретін өсу кезеңін тіркеуші құралы мәртебесіне ие.

Суреттерде кейіпкерлердің позалары мен көзқарастары бейнеленген, күнделікті өмірдің, интерьердің немесе декорацияның бөлшектері айқын көрінеді, мұның бәрі зерттеушілердің шынайы қызығушылығын тудырады, олар дәуірдің контекстін ескере отырып, мазмұнмен толтырылуы, сипатталуы және аяқталуы керек отбасылық қатынастардың формасы, қабығы, шеңберін анықтау қажет.

Талқылау. Әлеуметтік институт ретінде анықталған отбасы ұғымы тұрақтылықпен, белгілі бір әлеуметтік нормалар мен құндылықтарды болашақ ұрпаққа сақтау және беру қабілетімен, басқа әлеуметтік институттармен және әлеуметтік процестермен өзара әрекеттесумен сипатталады. Зерттеу тәсілдері отбасын маңызды әлеуметтік функцияларды орындайтын шағын әлеуметтік топ ретінде анықтайды. Ол адам мен мемлекет арасындағы делдал, оның моральдық жағдайын көрсететін және демографиялық әлеуетін қалыптастыратын қоғам дамуының интегралды көрсеткіші ретінде қызмет етеді. Отбасының тарихи зерттеулері психология, антропология, әлеуметтану, экономика сияқты бірнеше пәндерден және, ең алдымен, олардың алдындағы тарихи демографиядан бастау алады. Отбасы тарихы туралы шетелдік тарихнама негізінен әлеуметтанулық және антропологиялық зерттеулерден тұрады: отбасындағы ерлер мен әйелдердің міндеттері; транс ішкі факторлары (Энгельс, 1970:7-8).

Посткеңестік кеңістікте кеңестік қоғам өмірінің жекелеген аспектілерін оның әр түрлі көріністерінде бейнелейтін жұмыстардың шектеулі саны ғана отбасылық-тарихи зерттеу проблемаларына арналған. Атап айтқанда, әйелдердің күнделікті кеңестік өмірдегі рөлі, идеология мен жеке өмір арасындағы қайшылықтар, күнделікті тарихтың ерекшеліктерін сипаттау және кеңестік қоғам өмірінің ерекшеліктерін жан-жақты талдау, идеологияның кеңес азаматтарының күнделікті өміріне әсері, кеңестік идеология аясында тұрғын үй, отбасылық және тату көршілік қатынастардың рөлі. Күнделікті өмірді зерттеудің теориясы мен әдістемесі Л.А. Савченко, Н. Пушкареваның еңбектерінде жасалды, С.Н. Иконникова, В.П. Большаков, Л.В. Беловский және басқалардың күнделікті өмірі мен әлеуметтік өмірін зерттеу тақырыбындағы ұқсас зерттеулер «күнделікті өмір» ұғымының жалпыланған анықтамасы Н.В. Розенбергтің еңбегінде ұсынылған, ол «күнделікті өмірдің философиялық аспектісін» зерттейді (Белова, 2009:81).

Күнделікті өмірдің тарихи аспектісін бейнелейтін еңбектерде әртүрлі уақыт кезеңдері мен аудандардағы және әртүрлі әлеуметтік топтар тұрғысынан адамдардың күнделікті өмірі ұсынылды. Зерттеушілер тарихи және әлеуметтік-мәдени тәсілдерді кешенді қолдану негізінде күнделікті өмірдің кәсіби, әлеуметтік және отбасылық салаларын талдады, тарихи-психологиялық талдау жүргізді. Отбасылық тарихты әйелдердің күнделікті өмірін зерттеу арқылы өте жақсы байқауға болады, олар негізінен ерекше. Олар күн сайын эмоционалдылықты олардың жеке басының көрінісі, әйел

субъективтілігінің әртүрлілігі, әйелдің қоғамдағы екі ұштылық мәселесі ретінде көрсететін ақыл-ой қоймасын сипаттайды (Мехмет, 2020:15).

Күнделікті өмір тарихының орыс тарихнамасында жергілікті тарих туралы еңбектер өте кең ұсынылған. Тарихи ретроспективада да белсенді зерттеледі, сондай-ақ күнделікті өмір құрылымының осындай «материалдық емес» элементтері болып жатқан тарихқа қатысты талданады (Асымова, 2013:1059).

Бұл мақаланың теориялық негіздемесінің дереккөзі ретінде – ХХ ғасырдың соңғы онжылдықтарындағы ұлттық бірегейлік пен «Ұлттық құрылыс» мәселелері тақырыбына жасалған зерттеулерді атауға болады. Алғаш рет «Ұлттық құрылыс» терминін Карл Дейтч, Чарльз Тили, Рейнхард Бендикс қолдана бастады. Бұл термин көбінесе «ұлттық өзін-өзі тану» және «ұлттық сәйкестендіру» терминдерімен бірге қолданылады. Ұлттық құрылыс, саясаттанушылар қолданатын құрылымдық метафора тек мемлекет басшылары бастаған саналы стратегияларды ғана емес, сонымен қатар ұлттық құрылыс бағдарламаларын іске асыру процесінде, оның ішінде мәдениет пен өнер саласында болып жатқан жоспарланбаған әлеуметтік өзгерістерді де білдіреді, олардың маңызды құрамдас бөлігі кино болып табылады. Ұлттық құрылыстың ерекшелігі Б. Андерсонның «қиялдағы қауымдастықтар», Э. Геллнердің «ұлттар мен ұлтшылдық», П. Чаттерджидің «ұлтшылдық проблема ретінде», Э. Геллнердің «1780 жылдан бастап ұлттар мен ұлтшылдық» сияқты еңбектерінде қарастырылады. Хобсбаум, Р. Брубакердің «қайта форматталған ұлтшылдық», сонымен қатар С. Хантингтонның «өркениеттер қақтығысы және Ф. Фукуяманың «ұлы алшақтық» кітаптары (Евлоева, 2015:109). Мәдениеттану және кинотану әдебиеттерінде Ұлттық құрылыс пен кинематографияның, демек, визуализацияның өзара байланысы мәселелері де қарастырылды. Мақаланы дайындау барысында Ф. Фэнонның «ұлттық мәдениет туралы», Ф. Джеймисонның «геосаяси эстетика: әлемдік жүйедегі кино және кеңістік», Х. Бхабхтың «ұлт және баяндау» мақалалары, сонымен қатар өңдеген екі отбасылық жинақ маңызды болды. Бұл мақалада Қазақстан мен кеңес одағының құрамына кірген ХХ ғасырдың екінші жартысындағы визуалды тарих пен әлеуметтік тарих мәселелерімен айналысатын ресейлік және батыс теоретиктерінің еңбектері пайдаланылды. Бұл С.Абашин, Ш. Акинер, Г. Гачев, Р. Суни, А. Халид және басқалардың жұмыстары. Жұмыста қазақстандық және Орталық Азия зерттеушілерінің дәстүрлі мәдениетке, философияға, кеңес дәуірінің мәдениеті мен өнеріне арналған жұмыстары қаралды. Олар: М. Әуезов, Б. Аманов және А. Мұхамбетова, Н. Ахмедова, С. Аязбекова, Б. Барманқұлова, Э. Ыбыраев, Ж. Қарақұзова және М. Хасанов, А. Наурызбаева, Б. Нұржанов, К. Нұрлыұва, А. Ордабаев, А. Сәбитов, О. Сүлейменов, М. Токтаходжасва, Н. Шаханова және т. б. Посткеңестік кезеңдегі ұлттық құрылыс тақырыбы П. Колстоның «Ресейдегі және посткеңестік кеңістіктегі елдердегі ұлттық Құрылыс» кітабында егжей-тегжейлі сипатталған, онда автор негізінен саяси және экономикалық мәселелерге қатысты пікірлерін білдіреді. Орталық Азия киносының проблемалары аймақтық авторлар - А. Ахророва, К.Әшімова, А. Байғожина, Б. Джурабаев, Л. Дядюченко, В. Михайлов, Б. Нөгербек, С. Рахимов, Ш. Тешабаев, Г. Толомушева және шетелдік авторлар – Б. Беймерс, В. Буньо, В. Джонсон, Г. Донмез-Колин, Д. Нокс-жауынгер, М. Роуланда және басқа да әдебиеттерде қарастырылды (Борисенков, 2014).

Отбасы қарапайым құрылым болғанымен, кез-келген қоғамның негізгі бірлігі, сол себепті отбасының архетиптерінде этникалық сәйкестіліктің негіздері қаланатыны белгілі. Кинематографтың тамаша, ойын-сауық және өнер болуының арқасында, фильмдерде отбасы туралы халықтың негізгі идеялары және оның бейнелері туралы ең айқын көрініс табады, отбасы мүшелері – әкесі, анасы, баласы, әжесі, атасы және т.б. Осыған байланысты бұл тақырыпты зерттеу үшін өте маңызды жұмыстар бірі ретінде, кеңес өнеріндегі отбасы бейнесін зерттеуге арналған К. Кларк «кеңестік роман: тарихи рәсім ретінде», онда анықталады, мұндай жетекші модельдердің бірі-үлкен отбасы туралы аңыз; А. Прохоровтың «мұраланған дискурс: Сталиндік парадигмалар» кітабы «жылымық» әдебиетіндегі және кинодағы мәдениет, бұл жерде «отбасы» атап өтіледі – кеңестік кезең киносының негізгі жолы «еріту» Госкило мен Я. Хашамованың Кеңес Одағы кезіндегі «Әкелер мен ұлдар» кітабы және посткеңестік кино болып табылады. Онда отбасы ішіндегі қарым-қатынас, мінез-құлықтың негізгі үлгісі кеңестік және посткеңестік қоғам болып табылады (Хоменко, 2011).

Нәтижелер. Жоба барысында отбасы жеке қорларындағы бір-неше фото суреттер жинақталды. Жиналған суреттерді бірнеше топқа бөлуге болады.

1. Қала және ауыл суреттері.
2. Үй жағдайындағы суреттер.
3. Үйден тыс суреттер.

Фото суреттерді талдау барысында, отбасы тұрғылықты өңір және онда сақталып отырған салт-дәстүр мен ұстанымдарға, жүріс-тұрыс әдеттеріне тікелей тәуелді болғаны байқалады. Кеңес заманындағы отбасы қала мен дала отбасы айырмашылығы көзге бірден түсетіні анықталды. Ол фото суреттердегі локациялардың инфрақұрылымдарынан, киім кию үлгісінен, шаш тарау стилистикасынан, фото пленкасының сапасынан да байқалады. Отбасы тақырыбына түсірілген суреттер арасында ауылда

түсірілген суреттер қалада түсірілген суреттерге қарағанда өте сирек кездеседі. XX ғасырдың екінші жартысы кеңестік Қазақстанда жаппай суретке түсіру тәжірибесі кеңінен пайдалана бастады. Осы уақыт аралығындағы отбасы суреттері үгіт насихат бағытындағы суреттер емес екеніне көз жеткіздік. Әсіресе ұлы Отан соғысы жылдардан кейінгі уақытта отбасымен түсу әдеті кеңінен тарала басталғаны байқалды. Кеңес үкіметінің отбасыға арналған алғашқы жылдардағы қарсы декреттер өзіндік өзектілігін жоғалта басталғанының дәлелі бола алатынына көз жеткіздік. Оған себеп болған 1941-1945 жылдардағы дүрбелең соғыстан кейінгі қоғамдағы отбасы қатынасына деген санасының өзгеруі. Отбасы суреттері бұл институттың жады қалыптастырушы қорына айнала алды. Отбасы жеке қорындағы суреттермен бөліскен отбасылар, кеңес заманындағы бастан өткен оқиғалармен бөлісіп интервью берді. Жеке қордағы суреттерді жинақтау барысында қоғамдағы осы секілді ғылыми зерттеулерге көз қарасының екіге бөлінетіні байқалды (Белый город, 2005:224).

1. Жастары 20-45 шамасындағы респонденттер отбасылық жеке қорлардағы суреттермен бөліскісі келмейтіні байқалды.

2. Жастары көбінесе 50-ден асқан респонденттер отбасылық суреттермен және отбасылық тарихымен бөліскісі келетіні анықталды.

Мақаланы дайындау барысында төмендегідей болжамдар жасауға болатынын байқадық:

1. Отбасылық фотосурет – тарихпен және этнологиямен сабақтас ғылымдар-демография, психология, мәдениеттану, философия және т.б. салаларында кешенді көзқарас пен білімді талап ететін әртектегі ақпарат көзі.

2. Отбасылық фотосуреттерді талдау-көп деңгейлі процесс, мазмұнды ақпаратты талдаудан басқа (суреттің мазмұндық бөлігі), фотосуреттің осы түрінің отбасы өмірі үшін мәні мен мағынасын қайта құру қажет – фотосуреттердің жұмыс істеу мәнмәтінін қалпына келтіру.

3. XX ғасырдың соның ішінде – XX ғасырдың екінші жартысындағы отбасылық фотосурет, уақыттың сипаттамалық белгілерін ғана емес (бүкіл отбасын салтанатты портретке түсіруге, мерекенің «Сәтін» немесе күнделікті өмірдің жеке сәттерін тоқтатуға деген ұмтылыс), сонымен қатар нақты суретке түсірілген отбасылардағы қатынастардың ерекшелігін (отбасы мүшелерінің иерархиясы, психологиялық жақындығы немесе туыстығы, демографиялық құрамы және басқа да мағлұматтар көрсетеді.

4. Отбасылық фотография – бұл осы кезеңдегі отбасылық қатынастар туралы идеяларымызды байытуға және кеңейтуге мүмкіндік беретін ерекше этнологиялық дереккөз.

Қазіргі әлемде фотосуреттер күнделікті өмірдің таныс және қарапайым бөлігіне айналды, сондықтан біз олардың қатысуы мен әсерін байқамаймыз, бірақ бұл әлеуметтік-мәдени құбылыс ерекше назар аударуды және қарастыруды қажет етеді. Зерттеушілердің пікірінше, кітап мәдениеті экран мәдениетімен алмастырылады, визуалды мұраны түсіндіру жаңа деңгейге шығады, ал антропологтар күнделікті өмірдің микроконтекстерін, визуалды бейнелер өндірісінің тәсілдері мен идеологияларын зерттеуге көбірек ұмтылуда (Белый город, 2008:360).

Әрине, 1839 жыл (Француз ғылым академиясында Дагердің өнертабысы туралы ресми жарияланған сәт) адамдардың өмірін бейнелеудің бастапқы нүктесі болды. Әлем (қоғамдық, саяси оқиғаларға толы және жеке, отбасылық әлем) біртіндеп графикалық түрде бейнеленеді және ықтимал мүмкін кадрлардың қатарына ене бастайды. Өмір сүру кеңістігін игерудің ерекше тәжірибелері, өзін-өзі анықтауға тырысу және өзін басқаларға және әлемге таныстыру ескі фотосуреттердің қара-ақ кеңістігінде қатып қалды: бет-әлпет, костюмдер, позалар, бейнелер өткен ғасырлардағы адамдардың рухын айқын сақтап қалды. Осы көрнекі дәлелдер, өткеннің өзіндік «Хаттары» арқылы жеке адамның, отбасының немесе күнделікті мүдделері мен іс-әрекеттері, ойлары мен сезімдері бар адамдар тобының кішкентай өмір әлемдеріне «Үндеу» жасалады (Художественная весна, 2009:96).

Адамдардың өміріндегі фотографиялық тәжірибенің рөлінің артуымен фотографияның сыртқы әлеммен өзара әрекеттесу тәжірибесі ретінде маңызы артты. Адам өзінің жеке басын қалыптастыру және фотография арқылы жеке тарихын құру арқылы әлемдегі бағдарлаудың жаңа формаларымен танысты.

Қазіргі өмірді фотосуретсіз елестету қиын, сонымен бірге адам оны қоршаған көрнекі бейнелермен қаныққан. Күнделікті өмірдің кенептеріне мықтап тоқылған фотосурет өзінің заңдарына сәйкес шындықты ұйымдастырады. Осыған байланысты визуалды бейнені, оның мағынасы мен жұмыс істеу механизмдерін зерттеу тақырыбы ерекше дыбысқа ие болады.

Тәжірибешілер мен теоретиктер, фотографтар мен философтар, мәдениеттанушылар, көрнекі әлеуметтанушылар мен антропологтар фотографияға бірнеше рет жақындады және ойлау мен көркем шығармашылыққа шабыт алып, тақырыптың жан-жақтылығы мен тереңдігін анықтады. Мәдени-тарихи мәнмәтінмен бірге фотографияны ұғыну тәсілдері, оны зерттеу қырлары да өзгерді (Обнинск, 2008:44).

Бұл мақаланың зерттеудің хронологиялық шеңбері, бір жағынан, визуалды ақпаратты бекітудің жаңа формасын ойлап тапқан, яғни суретке түсіру әдеті қалыптасып бастаған, өмірлік тәжірибеге ене бастаған уақытпен сәйкес келеді (Заман, 2005:320).

Зерттеу нысаны ретінде фотосуретке деген қызығушылық тек XX ғасырда оянды, бұл уақытша қашықтықтың пайда болуымен және әлемде бағдарлаудың жаңа тәсілдерін түсіну қажеттілігімен байланысты болды. XX ғасырдың бірінші жартысында фотографияны зерттеуде көркемдік тәжірибе, әдістер мен фотография жанрларының ерекшелігімен қызығушылық аймағын шектейтін көркемдік көзқарас басым болды. Фотосуретке ғылыми үндеу фотография тарихын зерттеуге, фотобейнелерді алу процесінің техникалық сипаттамаларын зерттеуге дейін азайтылды (Пунктум, 2003:176).

Ғасырдың ортасынан бастап гуманитарлық ғылымдардағы өзгерістерге байланысты фотография ісінің мәдени аспектілерін зерттеуге көшу байқалды. Шетелдік зерттеушілер визуалды бейнелердің адам өміріне және фотография құбылысының зерттелмеген аспектілеріне қарым-қатынас әдісі ретінде (В. Флюссер), белгі жүйесі және тіл ретінде (Р. Барт), әлеуметтік тәжірибе ретінде (П. Бурдиер) назар аударды.

Шетелдік зерттеушілердің кескін құрылымын, оның мәдениеттегі маңызы мен қызметін зерттеу қажеттілігі туралы идеялары XX ғасырдың аяғы мен XXI ғасырдың басындағы отандық визуалды антропологтардың еңбектерінде түсіндіріліп, дамыды. Мысалы, Е.Р. редакциялаған екі мақала жинағында (Жеке қорлар). Ярская-Смирнова және П.В. Романованың 5 фотографиялық кескін тілін түсінудің құрылымы, оқылуы және жалпы проблемалары туралы жұмыстар жарияланды. Фотосуретті түсінудегі өзгерістер фотосурет тарихының дәстүрлі экспозициясын мәдени талдау тұрғысынан қайта қарастыруға мүмкіндік берді.

Бірте-бірте зерттеушілер осы әлеуметтік – мәдени құбылысты зерттеудің жаңа қырларын ашты, өйткені фотосуреттер – бұл адамның іс-әрекетінің іздері (ақпарат арнасы, визуалды сурет, құжат) ғана емес, сонымен бірге жаңа визуалды тәжірибемен қалыптасқан көру сипаты-адам әлемді қалай қабылдайды және ондағы орны (Алматы қаласы тарихи музейі).

Қазіргі Қазақстанда отбасылық фотографияның этнологиялық дереккөз ретіндегі әлеуеті әлі де аз зерттелген, бірақ жыл сайын осы тақырыптағы отандық авторлардың мақалалары мен монографиялары, сондай-ақ фотография феноменін зерттеген маңызды шетелдік еңбектердің аудармалары көбірек назар аударуда.

Отандық фотографияны зерттеушілер тәсілінің ерекшелігі-олар шетелдік әріптестерінің теориялық ұстанымдарына сүйене отырып, біздің еліміздің көрнекі мұрасын зерттеуге тартады және осы материалда бірнеше бағыттар жасалады: фотография феноменін жан-жақты зерттеу (әлеуметтік практика тарихы, оның адам өміріндегі әсері мен рөлі), сипаттамалық белгілерді белгілеу және революцияға дейінгі уақыттың фотосуретін зерттеу, кеңестік кезең және қазіргі заман, және соңында, отбасылық фотографияны жеке жанр ретінде бөліп көрсету және оның адам әлемінің бейнесін қалыптастырудағы рөлін зерттеу. Сонымен қатар, жеке жұмыстар фотосуретті этнографиялық дереккөз ретінде қарастырады.

Зерттеу пәні ретінде отбасылық фотосуреттердің пайда болуы отбасы өмірінің маңызды сәттерін белгілеу үшін жасалған бұл көрнекі дәлелдер отбасы бейнесінің сыртқы сипаттамаларын ғана емес, сонымен қатар өзін-өзі таныстыру әдістерін, мінез-құлық үлгілері мен құнды мұраттарды зерттеуге мүмкіндік беретіндігімен байланысты. Фотосуреттегі отбасы әлемі-бұл әлемге камера объективі арқылы қарап, сәттерді тоқтатуға, камераның алдында тұруға, өзінің жеке басын саналы түрде қалыптастыруға және отбасы тарихының фотохроникасын жасауға билік алған адамдардың әлеуметтік-мәдени шындығы (Белый город, 2005:224). Сонымен қатар, бұл көрнекі бейнелердің артында түсірілген адамдардың өмір салты, олардың ойлау стилі, күнделікті істердің кенептері және саналы түрде баса назар аударылады-отбасының бірлігі мен бірігейлігі, әл-ауқат, дәйектілік, кадрдың құрамы мен атмосферасына баса назар аударылады. Әулет рухындағы стилистикалық бірлікке белгілі бір позицияларды, көзқарастар мен әдептерді, суретке түсірілген мерекелік киімдерді (осындай маңызды сәт үшін олар ең жақсы киімді таңдауға тырысты) және фон-интерьерді таңдау арқылы қол жеткізілді (Гавришина, 2011:5).

Қорытынды. Жоғарыда айтылғандарды қорыта келсек, отбасылық фотосуретке, біздің ойымызша, жеткілікті көңіл бөлінбеді, бұл тақырып визуалды дәлелдердің негізгі функцияларына ғана әсер етті. Бұл мақала отбасылық фотографияға жан-жақты көзқараспен ерекшеленеді. Біз бұл құбылысты алғаш рет егжей-тегжейлі және мақсатты түрде зерттеуге әрекет жасадық. Ол келесідей пунктерден тұрады:

1. Әлеммен өзара әрекеттесу тәжірибесін байытқан фотографиялық тәжірибе;
2. Этнологиялық және этнодемографиялық сипаттағы ақпарат көзі;
3. Көрудің жаңа сипаты, әлемде бағдарлау тәсілі және отбасы ішінде және одан тыс жеке басын құру.

Кеңес үкіметінің отбасылық саясатының қалыптасу ерекшеліктеріне және кеңестік жүйе өмір сүрген кездегі қазақ отбасыларының үй шаруашылығындағы жеке және қоғамдық бірлесе өмір сүруі

моделі талданды. Жоғарыда аталған әдістерден бөлек салыстырмалы әдіс, аналогия әдісі, талдау және синтез әдісі, индукция және дедукция әдісі қолданылды. Қазақстандағы кеңестік кезеңнің 50-шы жылдардан бастап кеңестік отбасылардың өмір сүру ерекшеліктеріне салыстырмалы талдау жасалды. Кеңестік заманның алғашқы жылдардағы кезеңдегі дәстүрлі қазақ отбасы мен кеңестік кезеңдегі отбасылық инновациялар арасында параллельдер жүргізілді. Практикалық құндылық. Қазақ кеңестік жүйе кезіндегі кеңес халқының жалпы элементі ретіндегі ұстанымының жалпылама сипаттамасы берілген. Құндылық түпнұсқалық деген принципке негізделді. Кеңес қоғамының қос стандарттары жағдайында қазақ кеңес отбасының күнделікті өмірін жақсырақ көрсету үшін алғаш рет отбасы жеке қорларындағы суреттердің рөлі естеліктермен бірге көрсетілді.

Мақаланың мақсаты отбасылық фотосуреттер жеке меншік иесінен де жоғары нәтижеге қол жеткізетін эмоционалды, психологиялық және аффективті қасиеттерді қамтитынын және эстетика және гуманитарлық ғылымдарды қоса алғанда, ұсынылуы керек екенін атап өту болып табылады (Нуркова, 2006:20). Жоба барысында жүргізіліп жатқан зерттеу жұмыстарына отбасылық жеке қордағы фото, естеліктермен бөлісіп отырған барша отбасыларға алғысымызды білдіреміз.

Әдебиеттер тізімі

- Алматы қаласы тарихы музейінің қорындағы суреттер. Семейный альбом. Фотографии и письма 100-летней давности. М.: Белый город, 2005. 224 с.
- Андрей Карелин (1837-1906). «Мастер Светописи». М.: Художественная весна, 2009. 96 с.
- Assymova D.B. Chronology of Audiovisual Documents: Historiography of the Problem // In Middle-East Journal of Scientific Research, 2013. №15 (7), P. 1059-1066. [https://www.idosi.org/mejsr/mejsr15\(7\)13/20.pdf](https://www.idosi.org/mejsr/mejsr15(7)13/20.pdf).
- Белова. А.В. Гендерно-чувствительные благородные будни женщин в контексте социальной истории. СПб. 2014. 274 с.
- Борисенков В.П., Гукаленко О.В. Институт семьи и семейной политики в современной России: проблемы, тенденции и перспективы // Science Journal Internet Journal. Бизнес. 5 (24), сентябрь-октябрь 2014.
- Ботт Э. Семья и социальная сеть: роли, нормы и внешние отношения в обычных городских семьях. Лондон: Тависток, 1957.
- Гавришина О.В. «Прошлый опыт»: «особое» в теории современной истории // Империя света. М., 2011. С. 5.
- Евлоева Л.М. Традиции и новации в ингушских семейно-брачных отношениях // Гуманитарные исследования. Журнал фундаментальных и прикладных исследований. Астрахань, 2015. № 1. 109 с.
- Жалоба на детство: дети в русской фотографии второй половины XIX-XX веков. М.: Белый город, 2008. 360 с. (в альбоме 500 фотографии).
- Керімқұловтар мен Мынбаевтар жеке отбасылық фото альбомдар қорынан.
- Мое детство: дети в русской фотографии второй половины XIX-XX веков. М.: Белый город, 2008. 360 с. (в альбоме 500 фотографии).
- Mehmet Volkan Kasikci. Growing up Soviet in the Periphery: Imagining, Experiencing, and Remembering Childhood in Kazakhstan, 1928-1953 // PhD diss. in history (Arizona State University), 2020. <https://keep.lib.asu.edu/items/158841> ;
- Нуркова В.В. Зеркало памяти: феномен фотографии: культурно-исторический анализ. М., 2006. С. 20.
- Романова Н.П. Карты памяти города. Москва, 2009. 281 с.
- Сексенбаева Г.А. Кинофонофотодокументы как исторический источник. Учебное пособие. Алматы, 2011. 232 с.
- Семейный альбом. Фотографии и письма 100-летней давности. М.: Белый город, 2005. 224 с. (содержит около 500 фотографий и более 150 писем).
- Старейшина Г.Х., (младший) Дети Великой депрессии: социальные изменения в жизненном опыте. Чикаго: Издательство Чикагского университета, 1974.
- Старейшина Г.Х., (младший) История и семья: открытие и сложности. Журнал брака и семьи, 1981, 43 (3), с. 489-519.
- Старый Боровск в лицах. 650 лет Боровску. Обнинск, 2008. 44 с.
- Старый Октябрь. Фотопортрет. Книга-альбом. Октябрь: Заман, 2005. 320 с. (приблизительно 290 фотографии).
- Фуртай Ф.В. Философия, менталитет, средневековое искусство массовой культуры. СПб, 2010. С. 312;
- Хоменко И.А. Современная семья: состояние и перспективы развития // <https://cyberleninka.ru/article/v/sovremennaya-semya-sostoyanie-i-perspektivy-razvitiya>
- Шедевры фотографии из частных коллекций Русское фото 1849-1918 гг. М.: Пунктум, 2003. 176 Э., 265 фото.
- Чудакофф Х. Жизненный путь женщины: возраст и возрастное сознание, 1865-1915 гг. Журнал семейной истории, 1980, 5, 274-292.
- Чудакофф Х. и Харевен, Т.К. Семейные переходы и структура домохозяйства в более поздние годы жизни. В Харевен Т.К. (ред.), Переходы: семейная жизнь и жизненный путь в исторической перспективе. Нью-Йорк: Академическая пресса, 1978.

Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства. М.: Прогресс, 1991. 297 с.
 Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства. В связи с исследованиями Л.Г. Моргана. М., 1970. С. 7-8.

References

- Almaty kalasy tarihy muzeinin koryndagy suretter (Photos from the fund of the Museum of history of Almaty). Semejnyj al'bom. Fotografii i pis'ma 100-letnej davnosti. M.: Belyj gorod, 2005. 224 s. [In Kazakh].
- Andrej Karelin (1837-1906). «Master Svetopisi». ("The Master of Light Painting") M.: Hudozhestvennaja vesna, 2009. 96 s. [In Russian].
- Assymova D.B. Chronology of Audiovisual Documents: Historiography of the Problem // In Middle-East Journal of Scientific Research, 2013. №15 (7), R. 1059-1066. [https://www.idosi.org/mejsr/mejsr15\(7\)13/20.pdf](https://www.idosi.org/mejsr/mejsr15(7)13/20.pdf). [In English].
- Belova. A.V. Genderno-chuvstvitel'nye blagorodnye budni zhenshhin v kontekste social'noi istorii (Gender-sensitive noble everyday life of women in the context of social history.). SPB. 2014. 274 s. [In Russian].
- Borisenkov V.P., Gukalenko O.V. Institut sem'i i semeinoi politiki v sovremennoj Rossii: problemy, tendencii i perspektivy (Gender-sensitive noble everyday life of women in the context of social history.)// Science Journal Internet Journal. Biznes. 5 (24), sentjabr'-oktjabr' 2014. [In Russian].
- Bott Je. Sem'ja i social'naja set': roli, normy i vneshnie otnosheniya v obychnyh gorodskih sem'jah. (Family and social network: roles, norms and external relations in ordinary urban families.) London: Tavistok, 1957. [In Russian].
- Gavrishina O.V. «proshlyj opyt»: «osoboe» v teorii sovremennoj istorii ("Past experience": "special" in the theory of modern history) // Imperija sveta. M., 2011. S. 5. [In Russian].
- Evlueva L.M. Tradicii i novacii v ingushskih semejno-brachnyh otnoshenijah (Traditions and innovations in Ingush family and marriage relations)// Gumanitarnye issledovanija. Zhurnal fundamental'nyh i prikladnyh issledovanij. Astrahan', 2015. № 1. 109 s. [In Russian].
- Zhaloba na detstvo: deti v russoj fotografii vtoroj poloviny XIX-XX vekov. Complaint about childhood: children in Russian photography of the second half of the XIX-XX centuries. M.: Belyj gorod, 2008. 360 s. (v al'bome 500 fotografii). [In Russian].
- Kerimqylovta men Mynbaevta zheke otbasylyk foto al'bomdar korynan. Kerimkulovs and Mynbayev from the fund of personal family photo albums. [In Kazakh].
- Moe detstvo: deti v russoj fotografii vtoroj poloviny XIX-XX vekov. (My childhood: children in Russian photography of the second half of the XIX-XX centuries). M.: Belyj gorod, 2008. 360 s. (v al'bome 500 fotografii). [In Russian].
- Mehmet Volkan Kasikci. Growing up Soviet in the Periphery: Imagining, Experiencing, and Remembering Childhood in Kazakhstan, 1928-1953 // PhD diss. in history (Arizona State University), 2020. <https://keep.lib.asu.edu/items/158841>. [In English].
- Nurkova V.V. Zerkalo pamjati: fenomen fotografii: kul'turno-istoricheskij analiz. (The Mirror of Memory: the phenomenon of photography: cultural and historical analysis.) M., 2006. S. 20. [In Russian].
- Romanova N.P. Karty pamjati goroda. (Memory cards of the city). Moskva, 2009. 281 s. [In Russian].
- Seksenbaeva G.A. Kinofonofotodokumenty kak istoricheskij istochnik: uchebnoe posobie. (Film and photo documents as a historical source). Almaty, 2011. 232 s. [In Russian].
- Semejnyj al'bom. Fotografii i pis'ma 100-letnej davnosti. (Family album. Photos and letters from 100 years ago). M.: Belyj gorod, 2005. 224 s. (soderzhit okolo 500 fotografij i bolee 150 pisem). [In Russian].
- Starejshina G.H., mladshij Deti Velikoj depressii: social'nye izmeneniya v zhiznennom opyte. (Children of the Great Depression: social changes in life experience). Chikago: Izdatel'stvo Chikagskogo universiteta, 1974. [In Russian].
- Starejshina G.H., mladshij. Istorija i sem'ja: otkrytie i slozhnosti. (History and family: discovery and difficulties). Zhurnal braka i sem'i, 1981, 43 (3), s. 489-519. [In Russian].
- Saryj Borovsk v lichah. 650 let Borovsku. (Old Borovsk in the faces. 650 years of Borovsk). Obninsk, 2008. 44 s. [In Russian].
- Saryj Oktjabr'. Fotoportret. (Old October. Photo portrait). Kniga-al'bom. Oktjabr': Zaman, 2005. 320 s. (priblihitel'no 290 fotografii). [In Russian].
- Furtaj F.V. Filosofija, mentalitet, srednevekovoe iskusstvo massovoj kul'tury. (Philosophy, mentality, medieval art of mass culture). SPb, 2010. S. 312. [In Russian].
- Homenko I.A. Sovremennaja sem'ja: sostojanie i perspektivy razvitiya. (Modern family: state and prospects of development). // <https://cyberleninka.ru/article/v/sovremennaya-semya-sostoyanie-i-perspektivy-razvitiya>. [In Russian].
- Shedevry fotografii iz chastnyh kolekcij Russkoe foto 1849-1918 gg. (Masterpieces of photography from private collections Russian photo 1849-1918). M.: Punktum, 2003. 176 Je., 265 foto. [In Russian].
- Chudakoff H. Zhiznennyj put' zhenshhin: vozrast i vozrastnoe soznanie, 1865-1915 gg. (The life path of women: age and age consciousness, 1865-1915). Zhurnal semejnoi istorii, 1980, 5, 274-292. [In Russian].
- Chudakoff H. i Hareven, T.K. Semejnye perehody i struktura domohozjajstva v bolee pozdnie gody zhizni. V Hareven T.K. (red.), Perehody: semejnaja zhizn' i zhiznennyj put' v istoricheskij perspektive. N'ju-Jork: Akademicheskaja pressa, 1978. [In Russian].
- Jengel's F. Proishozhdenie sem'i, chastnoj sobstvennosti i gosudarstva. (The origin of the family, private property and the state). M.: Progress, 1991. 297 s. [In Russian].
- Jengel's F. Proishozhdenie sem'i, chastnoj sobstvennosti i gosudarstva. (The origin of the family, private property and the state). V svyazi s issledovanijami L.G. Morgana. M., 1970. S. 7-8. [In Russian].

**МАЗМҰНЫ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ**

**ДЕРЕКТАНУ ЖӘНЕ ТАРИХНАМА
SOURCE STUDING AND HISTORIOGRAPHY
ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ И ИСТОРИОГРАФИЯ**

Белтенев Ж. М.
ЕСКІ ЖӘДІГЕРЛЕРДЕГІ АРАБГРАФИКАЛЫ ЭПИГРАФИКАЛЫҚ ДЕРЕКТЕР
(ҚР ОМА МАТЕРИАЛДАРЫ НЕГІЗІНДЕ).....5

Асымова Д.Б.
ҚАЗАҚСТАННЫҢ XX ҒАСЫРДЫҢ ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫНДАҒЫ
ОТБАСЫ ФОТОЛАРЫНДАҒЫ БЕЙНЕЛЕРДІҢ ВИЗУАЛДЫ ТАРИХЫ.....19

**ОРТА ҒАСЫРЛАР ТАРИХЫ
MEDIEVAL HISTORY
СРЕДНЕВЕКОВАЯ ИСТОРИЯ**

Ошан Ж.
ТҮРКІ ҚАҒАНАТТАРЫ ЫДЫРАҒАННАН КЕЙІН ТОҒЫЗ ТАТАРДЫҢ ДАЛА
БИЛГІНЕ ҮМТЫЛУЫ, ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ КӨШПЕНДІЛЕР АРАСЫНДАҒЫ
САЯСИ ОРНЫ МЕН ТАРИХИ РӨЛІ.....28

Aubakirova K.K., Taiman S.T.
HISTORICAL AND CULTURAL FACTORS OF THE TURKIC-ARAB
RELATIONS DURING THE MAMLUKS RULE (13-15 CENTURIES).....36

**ЖАҢА ЗАМАН ТАРИХЫ
NEW HISTORY
НОВАЯ ИСТОРИЯ**

Садықов Е.Т., Жүсіпов Н.Қ., Токмұхамедов С.Е.
МӘШҰР ЖҮСІПТІҢ ТАРИХИ МҰРАСЫ.....44

Дүйсебаева А.И.
ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ИМПЕРСКОЙ ВЕТЕРИНАРНОЙ СЛУЖБЫ
В КАЗАХСКОЙ СТЕПИ: НА ПРИМЕРЕ ТУРГАЙСКОЙ ОБЛАСТИ (КОНЕЦ XIX ВЕКА).....52

**КЕҢЕС ДӘУІРІ ТАРИХЫ
SOVIET PERIOD HISTORY
ИСТОРИЯ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА**

Кабульдинов З.Е., Рыскулов Т.А.
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ СМАГУЛА САДУАКАСОВА.....62

Жүсіп Сұлтан Хан, Козыбаева М.М., Маслов Х.Б.
О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АЛИХАН БУКЕЙХАНА В ПЕРВЫЕ ГОДЫ
СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В КАЗАХСТАНЕ (1920-1922).....69

Гривенная Л.А.
ВОССТАНИЯ И ГОЛОД 1921-1922-Х ГОДОВ В КАЗАХСТАНЕ:
ПОЛИТИЧЕСКАЯ И СОЦИАЛЬНАЯ РЕАКЦИЯ НА
АНТИНАРОДНУЮ ПОЛИТИКУ БОЛЬШЕВИСТСКОЙ ВЛАСТИ.....78

Мусагалиева А.С.
О НАРОДНЫХ ВОССТАНИЯХ И ПРОТЕСТАХ В КАЗАХСТАНЕ (1929-1931 ГГ.).....87

Исенов О.И., Купенов Б.К.
1920-1930 жж. ТӘЖІКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНА ҚОНЫС АУДАРҒАН
ҚАЗАҚ БОСҚЫНДАРЫ: ОЛАРДЫҢ БЕЙІМДЕЛУІ.....96

Төлентаева К.А. ҚАЗАҚСТАНДА ОРТА АРНАУЛЫ КӘСІБИ БІЛІМНІҢ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ (XX ҒАС. 20-30 жж.).....	106
Қайыпбаева А.Т., Әбікей А.М. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЗАЙЫРЛЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ХАЛЫҚ АҒАРТУ КОМИССАРИАТЫ.....	117
Қабыл А.Ә., Нартбаев Ш.Ж., Мамраймов С.Д. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ 1930-ЖЫЛДАРЫ ҚАРАҚАЛПАҚ ЖЕРІНЕ АУА КӨШҮІ ЖӘНЕ ОҢТҮСТІККЕ ОРАЛУ ТАРИХЫНАН.....	127
Болтаева С.Ж. ТӘШЕНЕВ ЖҮМАБЕК АХМЕТҮЛЫ – КЕҢЕСТІК ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖЕТЕКШІ САЯСИ ҚАЙРАТКЕРІ.....	136
Сактаганова З.Г., Ыбырайхан М.Ы. ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ 1964-1985 жж. АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ЕҢБЕККЕРЛЕРІНІҢ КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРІ: КОМСОМОЛ-ЖАСТАР БРИГАДАЛАРЫНЫҢ ЕҢБЕГІ МЕН ҚЫЗМЕТІНІҢ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША.....	144
Борбасов С.М. АЛМАТЫДАҒЫ 1986 ЖЫЛҒЫ ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІ.....	155
ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ HISTORY OF INDEPENDENT KAZAKHSTAN ИСТОРИЯ НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА	
Уалтаева А.С., Уалтаев М.Д. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ НОВЫХ ФОРМ ЗАНЯТОСТИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ.....	165
Найманбаев Б.Р. ИСТОРИЯ БОРЬБЫ ИНТЕРЕСОВ «СТАРЫХ» И «НОВЫХ» ИГРОКОВ НА МЕЖДУНАРОДНОЙ АРЕНЕ в XXI ВЕКЕ.....	174
ЭТНОЛОГИЯ ЖӘНЕ АРХЕОЛОГИЯ ETHNOLOGY AND ARCHEOLOGY ЭТНОЛОГИЯ И АРХЕОЛОГИЯ	
Әбілсейіт Мұқтар, Тұрарұлы А., Жумабаев А. САРАЙШЫҚТАҒЫ «ХАН МОЛАСЫН» ІЗДЕУ ТАРИХЫ.....	186
Хабдулина М.К., Ғайса А.М. НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ИССЛЕДОВАНИИ ЭЛИТНЫХ МОГИЛЬНИКОВ САКСКОЙ ЭПОХИ САРЫАРКИ.....	196
Оразбаева А.И. ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ТРАДИЦИИ КАЗАХОВ В XV-XVIII ВВ.....	207
Қалшабаева Б.К., Өзбекбай Ә. ОРТА АЗИЯ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ОТБАСЫ ЖӘНЕ НЕКЕ ҚАТЫНАСТАРЫНДАҒЫ СЫЙ АЛМАСУ ДӘСТҮРЛЕРІ (XIX Ғ. ОРТАСЫ МЕН XX Ғ. БАСЫ).....	216
Арынов Қ.С., Амантуров М.Қ., Малдыбекова Л.Ж. ОРТАҒАСЫРЛЫҚ СЫҒАНАҚТЫҢ ШЫҒЫС ҚАҚПАСЫ: ҚҰРЫЛЫМЫ ЖӘНЕ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	225

**СЫН-ПІКІР
REVIEW
РЕЦЕНЗИЯ**

Аканов К.Г.

РЕЦЕНЗИЯ НА КНИГУ Б.Г. АЯГАНА:

ИСТОРИЯ УЛУГ УЛУСА – ЗОЛОТОЙ ОРДЫ: КУРС ЛЕКЦИЙ

АЛМАТЫ, «ЛИТЕРА-М» ЖШС, 2020. 224 Б.....236

**МЕРЕЙТОЙ
ANNIVERSARY
ЮБИЛЕЙ**

АЛДАЖҰМАНОВ ҚАЙДАР СЕЙСЕМБАЙҰЛЫНЫҢ

80-ЖЫЛДЫҚ МЕРЕЙТОЙЫНА ОРАЙ ҚҰТТЫҚТАУ239